

Н. Мұқаметханұлы* , **А. Құдайбергенова**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: nabizhan.muhametkhanuly@gmail.com

СИ ЦЗИНЬПИН БИЛІГІНІҢ ДОКТРИНАСЫ

Қазіргі заманғы Қытайдың дамуын, экономикалық қуатының артуын және оның халық-аралық аренадағы әсерінің күшеюін ҚКП-ның жетекшілігінен бөле қарауға болмайды. Си Цзиньпиннің билікке келуі белгілі бір дәрежеде «жаңа дәуірдің» басталғанын білдіреді. Си Цзиньпин «реформаны жан-жақты тереңдету және жеделдету» ұранымен басшылыққа келді. ҚХР Мемлекеттік жүйесінің тұжырымдамалары туралы Конституциялық кіріспеде Мао Цзэдун мен Дэн Сяопиннің қосқан үлесінің жанына Си Цзиньпиннің «басқарушы идеялары» туралы сөз қосылды. Мақалада Си Цзиньпин көшбасшылығындағы ҚКП-ның билік доктринасының қалыптасу эволюциясы және басты концепциялары мен принциптері туралы айтылады. «Жаңа дәуірдегі қытай ерекшелігі бар социализм» теориясы мен Си Цзиньпин идеясының негізгі аспектілеріне талдау жасалып, ҚХР-дың социализм мен инновациялық жолды және классикалық марксизмдік идеологиясының жаңа ерекшеліктеріне анализ жасалады. Сонымен қатар ҚХР-дың әлемдік үдеріске ықпал ететін идеологиялық және экономикалық мега жобаларды жүзеге асыру арқылы «Қытай ұлтының ұлы жаңғыруы» мен «Қытай арманын» іске асыру жолындағы стратегиялық ішкі және сыртқы саясаттары пайымдалады. Бұл тақырып қазіргі таңда өте өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сондықтан мақаланың басты мақсаты Си Цзиньпин билігі доктринасын жан-жақты ашып көрсету.

Түйін сөздер: Си Цзиньпин, ҚКП ХІХ съезі, Жаңа дәуірдегі қытайлық ерекшеліктегі социализмі, ұлы жаңғыру, Қытай арманы.

N. Mukametkhanuly*, A. Kudaibergenova

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: nabizhan.muhametkhanuly@gmail.com

Xi Jinping's doctrine of power

The development of modern China, the growth of its economic power and the strengthening of its influence in the international arena cannot be separated from the leadership of the CCP. To some extent, Xi Jinping's rise to power marks the beginning of a "new era." Xi Jinping was guided by the slogan of "comprehensive deepening and acceleration of reforms." In the introduction to the Constitution of the concepts of state structure of the People's Republic of China, Xi Jinping's "guiding ideas" were added to the contributions of Mao Zedong and Deng Xiaoping. The article examines the evolution of the formation of the CCP's power doctrine under the leadership of Xi Jinping, as well as the basic concepts and principles. The main aspects of the theory of "socialism with Chinese characteristics in a new era" and the ideas of Xi Jinping are analyzed, new features of socialism and the innovative path of China, the ideology of classical Marxism are analyzed. At the same time, China's strategic domestic and foreign policy is aimed at realizing the "Great Renaissance of the Chinese Nation" and "China Dream" through the implementation of ideological and economic mega-projects that contribute to the global process. This topic is one of the most relevant today. Therefore, the main purpose of this article is to reveal the doctrine of Xi Jinping's rule.

Key words: Xi Jinping, XIX Congress of the Communist Party, Socialism with Chinese features in a new era, great revival, Chinese dream.

Н. Мукаметханұлы*, А. Кудайбергенова

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: nabizhan.muhametkhanuly@gmail.com

Доктрина власти Си Цзиньпина

Развитие современного Китая, рост его экономической мощи и усиление его влияния на международной арене невозможно отделить от руководства КПК. В какой-то мере приход Си Цзиньпина к власти знаменует начало «новой эры». Си Цзиньпин руководствовался лозунгом «всестороннего углубления и ускорения реформ». Во введении в Конституцию концепций

государственного устройства Китайской Народной Республики «руководящие идеи» Си Цзиньпина были добавлены к вкладам Мао Цзэдуна и Дэн Сяопина. В статье рассматривается эволюция формирования доктрины власти КПК под руководством Си Цзиньпина, а также основные концепции и принципы. Анализируются основные аспекты теории «социализма с китайскими особенностями в новую эпоху» и идеи Си Цзиньпина, анализируются новые черты социализма и новаторский путь Китая, идеология классического марксизма. В то же время стратегическая внутренняя и внешняя политика Китая направлена на реализацию «Великого возрождения китайской нации» и «Китайской мечты» путем реализации идеологических и экономических мегапроектов, которые способствуют глобальному процессу. Эта тема – одна из самых актуальных сегодня. Поэтому основная цель данной статьи – раскрыть доктрину правления Си Цзиньпина.

Ключевые слова: Си Цзиньпин, XIX съезд Коммунистической партии, Социализм с китайскими чертами в новую эпоху, великое возрождение, Китайская мечта.

Кіріспе

Қытай Коммунистік партиясының 19-съезінде (18-24 қазан 2017 ж.) Бас хатшы Си Цзиньпин «Қытай социализмінің жаңа дәуірі» басталғанын жариялады. Келесі съезден кейін бірден ҚКП Орталық Комитеті қазіргі басшының билікте шексіз қалуына мүмкіндік беріп қана қоймай, ҚКП-ның ең жоғары заң шығарушы органы – Қытай Халық Республикасының Конституциясына түзетулер енгізуді ұсынды. Қазіргі Қытай мемлекеттілігі теориясы мен құрылымындағы жаңалықтарды алдын ала мақұлдайды. Қытай Халық Республикасының үкімет тұжырымдамаларының Конституциясына кіріспесінде Си Цзиньпиннің «жетекші идеялары» Мао Цзэдун мен Дэн Сяопиннің қосқан үлестеріне қосылды. Конституцияның кіріспесінде аталған «реформа сәулетшісінен» айырмашылығы, Си Цзиньпин тірі кезінде конституциялық мәртебеге ие болды, сондықтан ол шығарған әрбір ереже ел конституциясымен қорғалған теориялық жетістік ретінде танылды. Бұл Қытайдың негізін қалаушы Мао Цзэдунның мәртебесіне сәйкес келеді, оның идеясы Қытай Конституциясында бекітілген.

Тақырыпты таңдауды дәйектеу және мақсаты мен міндеттері

2017 жылдың қазан айында өзінің XIX Бүкілқытайлық съезінде Қытай Коммунистік партиясы Жарғыға жаңа саяси доктрина енгізді: «Си Цзиньпиннің жаңа дәуірдегі Қытай ерекшелігі бар социализм туралы идеялары». Си Цзиньпиннің есімі мен идеяларын ҚКП Жарғысына қосу оған Қытай Халық Республикасының негізін қалаушы Мао Цзэдунның әкесі және Қытай модернизациясының сәулетшісі Дэн Сяопинмен бірдей мәртебе берді деп айтуға болады (тек

осы екі көшбасшы Жарғыда айтылған). Басқару мерзімдерін шектеудің жойылуын ескере отырып, көптеген адамдар Си Цзиньпинді Мао заманынан бері ең қуатты Қытай көшбасшысы болды деп мәлімдей бастады.

Осы мақаланың мақсаты Си Цзиньпиннің басшылығымен ҚКП билік Доктринасын қалыптастырудың маңызды аспектілерін анықтау және бағалау болып табылады. Зерттеудің міндеттері: Си Цзиньпиннің ҚКП басшылығын және оның билік Доктринасын талдау.

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Мақаланың теориялық-әдіснамалық негізіне саяси ғылымдар және қазіргі заманғы халықаралық-саяси үрдістерді зерттеуде маңызды орын алатын шетелдік зерттеушілердің жұмыстары алынды. Зерттеу барысында кешенді, салыстырмалы анализдің дедуктивтік әдістері қолданылды. Еңбектің негізгі тұжырымдамасы ішкі және сыртқы саясаттың өзара байланысы туралы ғылыми қағидаға тұрақталған. Тарихи-компаративтік әдіс және жүйелік тұрғыдан қарастыру бірлестігіндегі ұсынылған халықаралық қатынастар теориясының практикалық тәсілдер кешені қолданылды.

Нәтижелері және талқылама

Си Цзиньпиннің 2012 жылы билікке келе салысымен бұрынғыдан гөрі маңызды рөл атқара бастады. Қытайда «Князьдар партиясының» (ҚХР-ды құрушылардың ұрпақтарынан ұйымдасқан топ) пайда болуы, кадр иерархиясының барлық кезеңдеріндегі жетекшілік орын ұстап келді. Биліктің бірінші мерзімінің соңында (2016) Си «негізгі көшбасшы (хэсин линдао жен)» деп жарияланды, бұл мәртебе Мао Цзэдун мен Дэн Ся-

опинмен теңестірілді. Сонымен Си тегеурінді қарсыластарынан жоғары екенін көрсетті.

Си Цзиньпин «реформаларды жан-жақты тереңдету және жеделдету» ұранын басшылыққа алып, бір жылдан кейін жарияланған құжат ҚКП 18-ші Орталық Комитетінің 3-пленумында (2013 ж. Қараша) қабылданды (Хі Ынпін, 2015). Пленарлық отырыста сонымен қатар елдің жаңа тарихи кезеңдегі дамуы туралы бағдарламалық құжат қабылданды. Ол «ҚКП Орталық Комитетінің реформаларды жан-жақты тереңдетудің кейбір маңызды мәселелері жөніндегі қаулылары» деп аталды. Бірнеше жылдан кейін белгілі болғандай, бұл құжат іс жүзінде елдің дамуындағы дәуірдің аяқталуын білдірді.

Алпыс тармақтан тұратын бұл жоспар, Қытай қоғамдық өмірінің 15 саласын қамтып, 55 міндетті анықтап, 300-ден астам «маңызды реформаторлық шараларды» көздеді (Yang Sheng, 2018).

Қытайда «Сяо кан» («дөңгелек дәулетті қоғам құру») қоғамын құру, «күшті, демократиялық, өркениетті, үйлесімді, модернизацияланған социалистік мемлекет» құру, сайып келгенде, «қытай ұлтының ұлы жаңғыруын Қытай арманын жүзеге асыру» деген үлкен мақсаттарды алға қойды.

ҚКП Орталық Комитеті «реформаларды жан-жақты тереңдету» үшін басқарушы топ құру туралы бастама көтерді, ол «реформаларды жалпы жоспарлау, олардың ілгерілеуін үйлестіру, олардың іске асырылуын ынталандыру және жоспарлардың орындалуын бақылау үшін жауап беретін болады». Негізгі назар экономикаға бағытталды, ол реформалардың «локомотиві» деп танылды. Нарық ресурстарды бөлуде шешуші рөл атқаратын етіп, нарықтық механизмдердің әлеуметтік-экономикалық маңыздылығына баса назар аударылды. Осыған байланысты жеке капиталға шағын және орта банктер құруға мүмкіндік беру өте маңызды болды, бұған дейін мемлекеттік органдар мен банк мекемелерінің қаржылық монополия реформалары жүргізілді (Yang Sheng, 2018).

Пленум құжаттарында қоғамдық саяси салада демократиялық өзгерістердің болу мүмкіндігін көрсететін симптоматикалық ережелер қамтылған. «Билікті институттар торына отырғызу» қондырғысы «билікті ұстап тұру және бақылау» тетіктерін қалыптастыруды көздеді. Сондай-ақ, құқықтық мемлекет құру, «әділ, тиімді және беделді Социалистік құқықтық жүйенің» жедел құрылысы, «халықтың

құқықтары мен мүдделерін қорғау» жарияланды (Yang Sheng, 2018).

«Мемлекет адам құқықтарын құрметтейді және оған кепілдік береді», Қылмыстық кодекстің өлім жазасын бұйыратын баптарының саны «біртіндеп» азаяды және «еңбекпен қайта тәрбиелеу режимі» (Tretiy plenium TSK KPK 18 sozuva, 2013) жойылады, басқаша айтқанда, ҚХР құрылғаннан бері өркендеп келе жатқан түзеу жұмыстары түріндегі жазалау жүйесі жойылатын болған.

Пленарлық мәжілісте сөйлеген Си Цзиньпин елдің дамуы «теңгерімсіз даму, рационалды емес өндірістік құрылым, қала мен ауыл дамуындағы үлкен алшақтықтар мен қала мен ауылдың кірісі, білім беру сияқты бірқатар өткір қайшылықтар мен проблемаларға тап болғанын» атап өтті. Жұмыспен қамту, денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыруда көптеген қиындықтар мен проблемалар бар, соның ішінде тұрғын үй және қоршаған орта саласындағы проблемалар, сыбайлас жемқорлық. Ол барлық осы мәселелерді шешудің кілті «реформаларды тереңдету» деп санады.

Шетелдік сарапшылар пленарлық мәжіліс материалдарынан ҚКП жаңа жетекшісінің реформаторлық бағытқа адалдығын көргенде де таң қалды. Си Цзиньпин «қалыпты реформатор» деп танылды (Troshchinskiy, 2018). Көрнекті америка синологы, Сан-Диегодағы Калифорния университетінің қытай экономикасы профессоры Барри Нотон пленумның бұл «реформаны жалғастыруға сендіретін құжат» деп сенетінін жасырмады. Алайда, партия мемлекеттік мекеменің қысымына төтеп бере ала ма деген сұрақ туды (Naughton, 2014: 14–25).

ҚКП ОК-нің XIX съез пленумы (2019 ж. қазан) қызмет түйінін толығымен мемлекеттік басқаруға арнады. Ал партия Лидері өткен кезеңде негізінен екі тақырыпқа: сыртқы саясат пен сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске баса назар аударды.

Осылайша, елдің саяси өміріндегі барлық саладағы өзгерістің түбегейлі болғаны соншалық, кейбір зерттеушілер оны «үшінші Қытай революциясы» деп атай бастады (Kondrashova, 2018: 20-29). Біріншісі – Мао Цзедун бастаған Коммунистік партияны билікке әкелген жаңа демократиялық революция, екіншісі – «реформалар мен ашулар» саясатына көшу, ал Си Цзиньпин – «үшінші революцияның» сөзсіз көшбасшысы. Өйткені, Қытай арманы бағдарламасы бұған тікелей қатысты болды. Бірақ бұл идея

партиялық форумда емес, ретроактивті түрде айтылды.

XVIII Съез аяқталғаннан кейін екі аптадан кейін (2012 ж. 29 қарашасы) Си Цзиньпин достарымен бірге Ұлттық музейге барып, көрмеге қойылған бай коллекцияларды қарап шықты. Олардың ішінде көшбасшылардың назарын «қайта өрлеу жолы» көрмесі аударды. Си оны қарап шыққаннан кейін: «Апиын соғыстарынан кейін 170 жыл өткен шексіз күрес Қытай ұлтының үлкен өрлеуінің тамаша перспективаларын ашты. Біз қазір Қытай ұлтының ұлы жаңғыру мақсатына жетуге бұрынғыдан да жақынбыз және біз бұл мақсатқа қол жеткізе алатынымызға бұрынғыдан да сенімдіміз» деді (Gruzinov, 2018; 108-114).

«Ұлы жаңғыру» бағдарламасына Дэн Сяопин ұсынған «сяо кан» («орташа дәулет») қоғамына жету міндеті кірді. Си бұл міндетті ҚКП (2021) құрылуының 100 жылдығына дейін шешуді орындауды тапсырды. Сондай-ақ одан да үлкен мақсатты алға қойды: ҚХР-дың 100 жылдығына (2049) «бай және қуатты, демократиялық және өркениетті, үйлесімді және заманауи социалистік мемлекет құру».

Батыста ұлтшылдар – билік, либералдар – демократия және өркениет, ортодокс – социализм. Барлығына – байлық пен үйлесімділік. Бірақ зерттеушінің алдында коммунистік партия басқаратын Қытай, ХХІ ғасырдың ортасына дейін ғана емес, бүкіл әлем-тарихында «бұқараны иемденген Идея материалдық күшке айналады» деп межелейді.

Парасатты бақылаушылар «Қытай арманы» «америкалық арманға» балама ұлттық Қайта өрлеу дәуірін көрсетеді деп санайды. Реформалардың басталуымен қытай қоғамын жеке жетістік этикасы басып алды (Kleinman, 2011:322), оған қол жеткізу ресми идеологиялық санкцияға ие болды.

Қытайда миллиондаған адамдар «жеке, ең алдымен материалдық, әл-ауқат» өлшемдеріне қол қояды», – дейді Ресей Ғылым академиясының Қиыр Шығыс институтының директоры С.Г. Лузянин. Балама ретінде, «Қытай арманы» идеологиясы әлеуметтік энергияны жеке жетістіктерден әлеуметтік мақсаттарға қол жеткізуге, рухани құндылықтардың материалға басымдық беру өркениеттік дәстүрін қолдана отырып ауыстырады. Бұл жағдайда патриоттық әуендер маңызды болды. Си Цзиньпин көптеген елдердің тарихында дәлелденген сценарийді басшылыққа ала отырып және Батыс империалистерінің қытай халқына жасаған реніштері арқылы ұлттық

жаңғыру тақырыбына үндеуін негіздеп, ұлттық сезімге шақырды.

Бұл тұрғыда «Қытай арманы» тарихи кек алуды білдіреді. Бұл Қытайдың сыртқы дұшпандық күштер басып алған әлемдік аренада бұрынғы орнын иеленуін білдіреді. Сондықтан Сингапурдың беделді халықаралық ғалымы Ван Гунву ұсынған «қалпына келтіру ұлтшылдығы» термині назар аударуға тұрарлық (China and international relations, 2010:351). Айта кету керек, Қытай Екінші дүниежүзілік соғыста жеңімпаздардың бірі болып танылды және Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі мәртебесіне ие болды.

Реформаның басындағы Халықаралық қатынастардағы ҚКП доктринасын бір сөйлеммен қорытындылауға болады: «көлеңкеде қалу». Қытайға қазіргі әлемдік тәртіпке бейімделуге және оның артықшылықтарын елдің экономикалық өсуі үшін пайдалануға тура келді. Бұл міндет ойдағыдай жүзеге асырылды, ал қол жеткізілген экономикалық қуат ең өршіл мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік берді.

Жаңа бағыттың мәнін Си Цзиньпин 2013 жылғы тамызда бүкіл партиялық иерархияны және елдің барлық билік органдарының өкілдерін жинаған сыртқы саяси мәселелер жөніндегі ауқымды кеңесте тұжырымдады. Қытайдың табысты дамуы үшін қолайлы халықаралық ортаны белсенді күш-жігермен сатып алуды білдіретін «жетістікке ұмтылу» қондырғысы ұсынылды (Yan Xuetong, 2014:153–184) немесе Синьхуа агенттігінің түсіндірмесінде айтылғандай, «әлемдік аренада өсіп келе жатқан күш негізінде қытай мүдделерін алға жылжыту» (Swaine, 2015:1–19).

Әрине, шабуылдаушыға ертелі-кеш сыртқы саясаттағы бұрылысты күтуге тура келді. Халықаралық сарапшылар мен саясаттанушылар әлемдегі көшбасшыдан кейінгі екінші экономикасы болып табылатын АҚШ-тың күшейіп келе жатқан қуатын атап өтеді. Экономистердің өзі реформалар кезінде жинақталған орасан зор қаржылық ресурстарды атап өтті. Тарихшылар орталық патшалықтың империялық дәстүрін еске түсірді, онда (дәстүрлер) өзін-өзі қамтамасыз ету мәсіхпен байланысты болды, ал Ойкуменнің шекаралары аспан Ұлы императордың ықпалымен сәйкес келді. Си Цзиньпин билікке келгенге дейін қытайдан шыққан австралиялық ғалым Чжан Фэн реформаланған Қытайда АҚШ-тың жаһандық гегемониясының шыңына жетуге мессияндық серпін жетіспейтіндігін атап өтті (Zhang Feng, 2013:305–328).

Си Цзиньпиннің билікке келуімен олар қазіргі әлемдік тәртіпті өзгертуге уәде берген түрлі бастамаларды жүзеге асыра бастады. 2012 жылдың 7 шілдесінде Цинхуа университетінде өткен халықаралық конференцияда Си Цзиньпин сыртқы саясатта жаңа бағытқа жетелейтін екі қағиданы тұжырымдады: «ұлы державалар арасындағы қатынастардың жаңа түрі» және «жеңіс».

Бірінші жағдайда басты адресат АҚШ болды. Пекин теңдік пен өзара тиімді серіктестік қағидаттары бойынша Қытай-Америка қатынастарын белсенді дамытуды дәріптеді. Си тарихи тәжірибені ескеріп, саяси сананы басшылыққа ала отырып, ұлы державалар арасында қақтығыстың алдын алуға болады деп санайды.

Си Цзиньпин доктринасы аймақтық сыртқы саясатты қамтиды. 2013 жылдың қазан айында Индонезияның халық өкілдері кеңесінде сөйлеген сөзінде, Қытай – АСЕАН ортақ тағдыр қауымдастығы стратегиялық тұжырымдамасын ұсынды. ҚКП-ның «Жэньминь жибао» газеті «XXI ғасырда Теңіз Жібек жолын» ортақ құру деп хабарлады.

Сол жылдың қыркүйегінде Си Цзиньпин Қазақстанның астанасында сөйлеген сөзінде Жібек жолының экономикалық белдеуін жаңартуды ұсынды. Жобаны іске асыру үшін Қор және Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкі құрылды. Ұлы Жібек жолының кілті – бұл жол бойындағы елдердің инфрақұрылымына үлкен инвестициялар. Ол мұны қытай баспасөзінде түсінде «бүкіл әлемге қытайлық даму моделін экспорттау» деп түсіндірді (Swaine, 2015:3–27).

Бейжиңның «Бір белдеу – бір жол» жобасы Қытай экспансиясының актісі болып көрінбеуі үшін пәрменді үгіт-насихат науқаны қатар жүргізілді. Жоба – «Қытай экономикалық экспрессін» «бүкіл әлемнің игілігі үшін» пайдалану делінді (Liu Xiaoming, 2015).

Жоба тек экономикалық саясатты ғана емес, жаһандық Тарихи ландшафтты өзгертуге бағытталған және әлемдегі гегемонияның теңіз күштерінен Қытай басқаратын континенталды күштерге ауысуына апаруы мүмкін. Бұл ұлы географиялық ашылулардан бері әлемдік өркениеттің дамуындағы бетбұрыс бола алады. Жоба Қытайдың жаһандық жетекші держава мәртебесіне ие болуды көздеген.

Янь Сюэтуң сияқты жетекші қытайлық халықаралық саясаттанушы «халықаралық қатынастардың анархиялық сипатына байланысты күшейе түсетін күш қазіргі заманғы гегемонияға

сөзсіз қарсы тұрады» дейді. Қытайдың қолайлы имиджін қалыптастыру – бұл «өсіп келе жатқан державаның әлемдік көшбасшыға айналуының алғышарты ғана емес, сонымен қатар қазіргі гегемонияға қарағанда көбірек одақтастар тарту үшін өсіп келе жатқан державаның қажетті алғышарты» (Yan Xuetong, 2014:153–184).

Қорытынды айқын: «жоғары державаның ең үлкен стратегиялық мүддесі – жаңа әлемдік тәртіп орнату» және «әлемдік көшбасшылықтың ең жоғары формасы материалдық күш пен адамгершіліктің үйлесуіне негізделуі керек» (Yan Xuetong, 2014:153–184).

Трампың командасы дайындаған Транс-Тынық мұхиты серіктестігі туралы келісімнен бас тартуы Пекиннің әлемдегі ең маңызды аймақтағы күш-жігерін ынталандырғаны тән. 2020 жылға АСЕАН, ҚХР, Жапония, Корей Республикасы, Үндістан, Австралия және Жаңа Зеландия елдерін біріктіретін орасан зор еркін сауда аймағын құруды көздейтін жан-жақты өңірлік экономикалық әріптестік бойынша келісімге қол қою жоспарланған.

Қытай үшін жаһандану – өмірлік қажеттілік, өйткені елде тиісті өсу қарқынын ұстап тұру үшін шикізат ресурстары да, оның сапасын жақсарту үшін технологияның жоғары үлгілері де жетіспейді. Сондықтан «реформалар мен ашықтық» курсы өз күшінде қалады және Си жариялаған «жаңа дәуірдің» перспективалы болуға қолдау көрсетеді.

Си Цзиньпин Қытай коммунистік партиясының 19-съезінде сөйлеген сөзінде «Қытайдың ашық есіктері жабылмайды, олар ашық болады. «Біртұтас белдеу, бір жол» бастамасын іске асыруға назар аудара отырып, «бірлескен консультация, бірлесіп құру және айырбастау қағидасын басшылыққа ала отырып, сыртқы қарыз алу мен экспортқа бірдей назар аудару, инновациялық әлеует саласындағы ашықтық пен ынтымақтастықты кеңейту, құрлықтағы өзара әрекеттесуімен сипатталатын ашықтық архитектурасын құру қажет және теңіз арқылы, Қытайда және шетелде, шығыста және батыста өзара тиімді» деді. (Polnyu tekst doklada, s kotorym vystupil Xi Jin'pin na 19-m s'yezde KPK:84).

Тұрақтылықты сақтау мәселесі Қытай басшылығының стратегиялық жоспарында көбірек орын алады. Бұл жағдайда әлеуметтік келісімнің бір түрі бар: ҚКП Қытай қоғамында миллиондаған қарапайым адамдардың өмір сүру деңгейін күрт көтерді және оның есесіне қоғамнан саяси адалдық күтеді.

Ресейлік қытайтанушы И.И. Грузинов: «дағдарыс кезінде белгілі бір экономикалық тоқыраудан, билік дағдарысынан туындаған. Оны ұсыну мерзімі және жоғарыда аталған факторлар «Қытай арманының» қол жетпейтін утопия, ішкі саяси жағдайды тұрақтандыруға арналған «құтқару шеңбері» ретіндегі орнын көрсетеді» деген (Gruzinov, 2018:108-114).

Белгілі бір дәрежеде Сидің билікке келуі «жаңа дәуірдің» бастамасы болды. Жоғары білім беру жүйесіндегі өзгерістер әсіресе байқалады. Осы жылдар ішінде студенттерге басқарушы партия идеологиясының негіздерін оқыту және оның қазіргі саяси бағыты міндеттерін түсіну жүйесі қайта жандана түсті. Мұның бәрі қытайдың дәстүрлі дидактикалық оқулықтарын есте сақтау және сөзбе-сөз көбейту арқылы жасалады.

Қазіргі Қытайдың жетекші университеттерінің еуропалық үлгілеріне сүйене отырып, ішкі автономия, «ой еркіндігі» және академиялық зерттеулердің тәуелсіздігі туралы негізгі нұсқаулар жоғалады. Бірақ «Си Цзиньпиннің ілімін» басшылыққа алу қажеттілігі туралы мақалалар енгізілуде (Li Jane, 2019).

Си Цзиньпин ақпараттық бақылау ұлттық қауіпсіздіктің стратегиялық мақсаты және үкіметтің маңызды функцияларының бірі деп санайды. Қытай бұл саланың дамуы елдің экономикалық дамуының негізі, сонымен қатар әлемдік өркениеттік қозғалыста индустриалды қоғамнан ақпараттық қоғамға біртіндеп көшуді ескере отырып, ақпараттандыруға үлкен мән береді. Қытай бүгінде ақпарат саласында көшбасшы болуға ұмтылуда.

Қытай басшылығы ақпараттандыруды жаһандану үдерісінде қолданыстағы саяси тәртіпке қарсы тұруға пайдалануды қарастырады. Си Цзиньпин «интернет (желілік) державаға» айналдыруды мақсат етіп қойды. Сонымен қатар «интернет қауіпсіздігін» қамтамасыз етуді маңызды орынға қойып отыр.

Си «Интернет билік құру» үшін «жоғары саяси сана, жоғары біліктілік және жақсы жұмыс стилі бар мықты кадрлар армиясын» құру қажет екенін атап көрсеткен. Соған орай «ҚКП ОК-нің интернет қауіпсіздігі мен ақпараттандыруды қамтамасыз ету басшылық тобы» құрылды. Бұл топ, Сидің ойынша, «осы салада қауіпсіздікті қамтамасыз ету қабілетін үздіксіз арттыру саясатын жүргізуі» (Xi Jinping, 2017: 650).

Қытайда бұқаралық ақпарат құралдарында тәуелсіз арналар жоқ. Цензора саласындағы жалпы әскері саны 4 мың адам (Li Yuan, 2019)

интернетті мұқият қадағалап отырады. Қытайда Facebook, Youtube, Twitter және басқа да халықаралық әлеуметтік желілердің жұмыс істеуіне тыйым салынған. Тіпті Википедия ішінара бұғатталады, ал Google үлкен шектеулермен әрекет етеді, 2000 жылы құрылған қытайлық іздеу жүйесі Байджа жол береді. Әлемдік желі үшін Ұлы Қытай қабырғасы брендмауэр деп аталатын шетелдік мазмұнды бұғаттау жүйесін құру аяқталды.

2000 жылдардың басынан бастап ҚХР әлемдік саясаттың маңызды орталықтарында дәстүрлі баспа бұқаралық ақпарат көздері қайталайтын, шетелде радио және телехабар таратудың қуатты жүйесін іске қосты (Lim, Bergin, 2018).

2017 жылдың 2 мамырында Интернеттің Мемлекеттік ақпараттық басқармасы Интернеттегі ақпараттық жаңалықтарды басқару ережелерін шығарды. Интернетте ақпаратты орналастыруға рұқсат етілген ұйымдар үшін бұл ақпарат «мемлекет пен қоғамның мүдделеріне» сәйкес келуі керек. «Негізгі басшылар, бас редакторлар» Қытай азаматтары болуы керек. Шетел капиталымен жаңалықтар компанияларын құруға тыйым салынады (Troshchinskiy, 2018:198-210). Цензураның қайта жандануы ҚКП-нің 18-ші съезінен кейін күшейе түскенін атап өткен жөн.

Си Цзиньпин партия съезінде ұлттық мәдениеттің маңызы туралы былай деді: «Мәдениет – бұл ел мен ұлттың жаны. Мәдениеттің гүлденуі елдің өркендеуін білдіреді, ал мәдениеттің күші – ұлттың күші»; «Қытай ерекшелігі бар социалистік мәдениеттің қайнар көзі – Қытай өркениетінің бес мың жылдан астам тарихында қалыптасқан Қытайдың көрнекті дәстүрлі мәдениеті. Ол партия басшылығымен Қытай халқы құрған революциялық және озық социалистік мәдениетке айналды» (Polnyy tekst doklada, s kotorym vystupil Xi Jin'pin na 19-m s'yezde KPK:84).

Си моральдық тазалыққа үлкен мән береді, бірақ одан да көп – саяси сенімділік пен партиялық басшылыққа адалдықты дәріптейді. «Мен жиі ойланамын, егер бір күні «түрлі-түсті революция» сияқты қиын жағдай туындаса, біздің қызметкерлер партия басшылығы мен социалистік жүйені қорғауға батылдық жасай ала ма?» (Xi Jinping, 2017: 650).

Қазіргі таңда шындықта «өмір мен өлімді сынау» сирек кездесетін жағдай, сондықтан Си «қызметкердің мықты идеалдары мен сенімдерінің бар-жоғын білу қиын» (Xi Jinping, 2017: 650) деп налиды.

Идеологиялық бірлестіктің негізі партиялық идеологиялық канонға деген адалдық талабы болып табылады. Мәселе мынада, Канонның өзі Қытай қорабына ұқсайды. Бұл бірқатар құрылымдық компоненттер: марксизм-ленинизм, «Мао Цзэдун идеясы», «Дэн Сяопин теориясы», Цзян Цзэминьның үшке өкілдік ету және Ху Цзиньтаоның «ғылыми даму» идеологиясы. Енді оларға Сидің «жетекші идеялары» қосылды.

ҚКП доктринасына тән саяси және идеологиялық сабақтастық қағидасы осы компоненттердің барлығын жинақтауға жеткізіледі. Олардың қайсысы және немен байланысты екендігі белгісіз болып қалады.

Алайда, қазіргі доктриналық түсіндіруде маоизм тек Қытайға бағытталғанын ескеріңіз. Жаңа доктрина Қытайды енді қысым көрген және қанаған халықтардың әлемдік революциясының орталығы ретінде қарастырмайды.

Мұнда «экспорттық» модель ауыстырылды. Дамушы елдерге Қытайдың «реформалар мен ашықтық» дәуіріндегі экономикалық даму тәжірибесін пайдалану ұсынылады. Бұл мессиянизм мен окшауланудың, әмбебаптылық пен эксклюзивтіліктің қайшылықтарын көрсетеді.

Қытайдың қазіргі басшылығының басты міндеті – саяси теорияда басым модельдердің Қытай қоғамына әсеріне қарсы тұру.

Бір қызығы, реформа курсының идеологиясын қалыптастыру кезінде Қытай ерекшелігінде баса назар либералдыққа емес, социалистік классикаға қарсы болды. Әрине, социалистік жоба – бұл партиялық Канонның белгісі мен өзегі, ҚКП басшылары социализмге ант беріп, ант беруді жалғастыруда. Бұл партиялық форумдардағы негізгі сөз.

«Қытай ерекшелігі бар социализмнің теориялық жүйесі ғылыми жаңалыққа ие және марксизмді қытайландырудың нәтижесі», – дейді Си (Xi Jinping, 2017: 650). Бұл не деген сөз? Марксистік теория мен оның негізін қалаушыға деген құрмет ҚХР-да жоғары деңгейде және ең жоғары деңгейде сақталады. Маркстің туғанына 200 жыл толуын (2018 ж. наурыз) еске алған жиналысты Си Цзиньпин сөз сөйлеп социализмнің «Қытай ерекшелікпен» құрылуы Маркс теориясының жеңісі болады деп атап көрсетті.

Мұнда Си Цзиньпин батыстағы капитализмнің өркениет жетістіктерін пайдаланғанын ойламағаны парадокс болып көрінеді. Керісінше, идеологиялық майданда «Батыс өркениетінің әмбебап құндылықтарынан» бас тарту күшейе түсуде, бұл адам құқықтары, «буржуазиялық» бостандықтар, биліктің ауысуы, көп-

партиялылық, идеологиялық және саяси плюрализм. Бұларды «қытайлық ерекшелікке», партия мен мемлекеттің саяси режимінің тұрақтылығына қауіп төндіреді деп қабылданбайды.

Бағдарламалық құжаттардағы социализмді құруға деген көзқарасты «сяокан» – («орташа дәулеті») қоғамын құру деген көзқарасқа алмастырды. «Бұл тәсілдің социализм теориясымен қайшылықтары айқын болды», – дейді А.В. Виноградов. «Олардың теориялық деңгейде өсуіне жол бермеу үшін ҚКП дәйекті түрде жаңа кезеңдерді енгізді»: алдымен сяокан қоғамының құрылысы 2000 жылдары бағдарламаланды, содан кейін сяокан ҚКП-ның 100 жылдық мерейтойына (2021) толығымен орындалады деп айтылды» (Vinogradov, 2018:9–19).

Ресейлік қытайтанушы маманы: «не социализмнің заңдылықтарына, категориялары мен құндылықтарына оралу, не жаңа теориялық негіздемені тұжырымдай отырып, өзінің ерекше жолын жалғастыру» еді. Екінші нұсқа таңдалды. Доктринада: «Қытайлық ерекшеліктегі социализм» немесе «Қытай ерекшелігінің социализміне» айналды. Бұл атрибуттың лексикалық мағынасын білдірді (мысалы: «Қытай киімінің социализмі»), ал семантикалық тұрғыдан – «арнайы Қытай жолының іргелі сипатын күшейту» (Vinogradov, 2018:9–19).

Реформаның сәулетшісі қалдырған прагматизм қағидаттарына адалдығын көрсете отырып, Қытайдың қазіргі басшысы: «дәуір – идеяның анасы, тәжірибе – теорияның қайнар көзі» деп жариялайды. Алайда, ақылға қонымды сұрақ: Құрылымдық өзгерістер бір салаға – мемлекеттік басқаруға байланысты емес пе? Мұндай өзгерістер мамандарға авторитаризмнің күшеюі және оның автократиялық бағыттағы эволюциясы туралы айтуға мүмкіндік береді.

2049 жылға арналған бағдарламалық мақсаттарды сипаттай отырып («бай, қуатты, демократиялық, өркениетті және үйлесімді Социалистік жаңғыртылған мемлекет» құру). А.В. Виноградов Си Цзиньпиннің «тянь ся вэй гун» терминін қолдануына назар аударып, оған «сяоканмен салыстырғанда әлеуметтік идеалдың жоғары деңгейі» беріледі, бұл тарихтағы «алтын ғасыр» белгісімен сәйкес келеді. Осылайша, жаңа стратегиялық мақсат «дәстүрлі қытай әлеуметтік утопиясының сабақтастығы» болып табылады және сол арқылы «батыстық әлеуметтік ойдың императивтеріне бағынудан» босатылады (Vinogradov, 2018:9–19), оның ішінде марксистік классика «ғылыми социализм» деп атаған.

Сидің назары партияның қытай қоғамындағы көшбасшылық рөліне, оның қоғамды басқару өнеріне аударды. Қытай сияқты үлкен елді басқару қаншалықты қиын екендігіне тоқталғанда Си Цзиньпин көшбасшының жеке басында – бәрін білетін, парасатты, өте шебер және үнемі сергектік қасиеттерді атайды. Басшы «елдің жағдайын егжей-тегжейлі білуі керек, халықтың не туралы ойлайтынын және не қалайтынын білуі қажет. Егер сіз «ұлы державаны басқаруға ұсақ балықтан балық сорпасын дайындауға ұқсас болсаңыз».

Соған қарамастан, Си көшбасшының қызмет аясын нақтылаған кезде, ол ерекше қабілеттері жоқ қарапайым адам үшін шынымен үлкен болып шығады, бұл өткеннің харизматикалық жетекшілерінің классикалық бейнелерімен еріксіз ассоциацияларды тудырады. Бұл – «қарапайым адамдардың киімі, тамағы, тұрғын үйі мен көлігі, қоғамның күнделікті өмірі, мемлекеттік машинаның қалыпты жұмыс істеуі, билеуші партияның құрылысы мен басшылығы». Си осы жауапты миссияны соңына дейін орындайтынын айтады (Xi Jinping, 2017: 650).

Си жергілікті қойылымдардан, жұмысшылар мен шаруалардың наразылығынан қорықпайды, бірақ бұқаралық ақпарат құралдары мен интернеттің цензурасына байланысты наразылық белгілері айтылғандай, олардың ауқымын бағалау өте қиын. Тағы бір нәрсе – ұлттық наразылық қозғалысының мүмкіндігі және ең бастысы – биліктің жоғарғы эшелондарындағы бөліну.

Бұл қауіп Си Цзиньпиннің мәтіндерінде партиялық кадрлардың басшылыққа деген адалдығын және партияның қоғамдағы беделін нығайтуға қатысты алаңдаушылығымен айқын көрінеді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы кең ауқымды күресте әсерлі шешім тапқан алаңдаушылық. Оның көптеген жазалармен өлшенетін жетістіктері туралы есептерге қарамастан, сыбайлас жемқорлыққа қарсы науқан тұрақты құбылыс, Си Цзиньпин дәуіріндегі партиялық өмірдің бөлігі, Оның билігінің Партиялық доктринасының маңызды элементі болып көрінеді.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы репрессиялар Си Цзиньпиннің биліктің келесі ұрпаққа берілуінің қауіпсіздігіне сенімді емес, сонымен қатар оның мұрагері биліктің бейресми тұтқалары мен оның саяси мұрасын сақтайды», – дейді ресейлік қытайтанушы. Және мұндай мәлімдемемен келісуге болады.

Сонымен қатар, партия жетекшісі макросоциумдағы жағдайға, қоғамдық көңіл-күйге,

ең алдымен билеуші партияға деген сенімнің жоғалуына қатты алаңдайды. Әлеуметтік несие деп аталатын жүйені енгізуді негіздей отырып, Си: «сенім жетіспеушілігінің өткір проблема-сымен күресу үшін сіз бүкіл қоғамды қамтитын сенімділікті бағалау жүйесін құруды қолға алуыңыз керек. Заңға бағынатын және адал азаматтарды көтермелеу тетіктерін де, заңды бұзған және сенімін жоғалтқан адамдарды жазалау тетіктерін де жетілдіру керек, сондықтан адам жай батылы жетпей, сенімін жоғалтпауы керек» (Huang Zheping, 2018).

Си Конституцияда бекітілген өмір бойы «аспан мандатын» алды, ол кеткеннен кейін мандат партияның артында қалады, оның билеуші мәртебесі елдің Конституциясын өзгерту туралы шешімдерде мәңгілікке қалдырылды: «Қытай Коммунистік партиясының жетекші рөлі – Қытайлық ерекшеліктегі социализмнің маңызды ерекшелігі». Ал «социалистік жүйе – Қытай Халық Республикасының негізгі жүйесі».

Қорытынды және тұжырамдама

Си Цзиньпин «реформаны жан-жақты тереңдету және жеделдету» ұранымен басшылыққа келді. Антикоррупция науқаны арқылы билік позициясын нығайтып, бірінші кезегінің соңында ол «Hexin lingdaoren – Ядролық көшбасшы» болып жарияланды да, Мао Цзэдун мен Дэн Сяопинмен теңестірілді.

Сонымен Си Цзиньпин өзіндік билік доктринасын қалыптастырды. Оны «Жаңа замандағы социалистік дәуір» идеясы деп тұжырымдап айтуға болады. Ол «екі жүз жылдық жоспар» жасады. Бірінші жүз жылдықта (ҚКП құрылғанына 100 жыл толғанда) кезінде Дэн Сяопин алға қойған қытай халқын кедейліктен арылтып «Сяо кан» қоғамын құру («дөңгелек дәулетті қоғам құру») міндетін 2021 жылға дейін толық орындауды міндеттеді. Ал екінші жүз жылдықта (ҚХР құрылғанына 100 жыл толғанда) «күшті, демократиялық, өркениетті, үйлесімді, модернизацияланған социалистік мемлекет» құру көзделді. Сонымен «қытай ұлтының ұлы жаңғыруын», «Қытай арманын» жүзеге асыру.

Си Цзиньпиннің билікке келуімен көптеген әр түрлі бастамалар жүзеге асырыла бастады, олар қазіргі әлемдік тәртіпті өзгертуге уәде берді. Сондай-ақ «Бір белдеу – бір жол» жобасы арқылы әлемге экспансияға қадам басты. Алайда оны «бүкіл әлемнің игілігі үшін» «жеңіске бірге жету» деп уағыздады.

Қытайда қоғамдық тұрақтылықты сақтау мәселесін стратегиялық деңгейге көтерді. ҚКП Қытай қоғамында миллиондаған қарапайым адамдардың өмір сүру деңгейін күрт көтерді және оның есесіне қоғамнан саяси адалдығын талап етеді. Соған байланысты мемлекеттік интернет-ақпарат жүйесін дамытуды және қатаң бақылауда ұстау шараларын қолданып келеді. Ақпарат жүйесіне цензураны ҚКП-нің XVIII съезінен кейін күшейте түсті.

Идеологиялық бірлестіктің негізі партиялық идеологиялық канонға деген адалдық талабы барған сайын күшейтілді. Партиялық марксистік

Канон аясында теориялық аспектілері жасалды. Логика тұрғысынан ҚКП теориялық доктринасының компоненттерінің сәйкессіздігі анық.

Си Цзиньпин партияның қытай қоғамындағы көшбасшылық рөліне, оның қоғамды басқару өнеріне баса назар аударады. Ол көшбасшылардың жеке басында – бәрін білетін, парасатты, өте шебер және сергектік қасиеттердің болуын дәріптейді. ҚКП басшысы соңғы жылдары Қытай «баюдан күшеюге қадам басты» деп, елдің іші-сыртына ұстанған өктемдік саясаты әлемнен жау шақырып отырғаны да жасырын емес.

Әдебиеттер

Виноградов А.В. Новое основное противоречие социализма // Новая эпоха: Китай после XIX съезда КПК. – М.: ИДВ РАН, 2018. – 9–19 с.

Грузинов И.И. Концепция «китайской мечты» после XIX съезда КПК. Новая эпоха: Китай после XIX съезда КПК. – М.: ИДВ РАН, 2018. – 108-114 с.

Китай и международные отношения: The Chinese view and the contribution of Wang Gungwu / Zheng Yongnian (ed.). – New York: Routledge, 2010. – 351 p.

Клейнман А., Янь Юньсян, Цзин Цзюнь. Deep China: The moral life of the person. What anthropology and psychiatry tell us about China today. – Beverley Hills: University of California press, 2011. – 322 p.

Кондрашова Л.И. Китай в преддверии широкомасштабной политической реформы. Новая эпоха: Китай после XIX съезда КПК. – М.: ИДВ РАН, 2018. – 20-29 с.

Ли Джейн. A top Chinese university stripped «freedom of thought» from its charter // Quartz. – 2019.

Ли Юань. Censoring China's Internet, for Stability and Profit // New York times. – 2019.

Лим Л., Берджин Дж. Inside China's audacious global propaganda campaign // Guardian. – Manchester, 2018.

Лю Сяомин. New Silk Road is an opportunity not a threat // Financial times. – 2015.

Нотон Б. China's economy: Complacency, crisis a the challenge of reform. Daedalus. – Cambridge, Mass., 2014. – Vol. 143 (2). – P. 14–25.

Полный текст доклада, с которым выступил Си Цзиньпин на 19-м съезде КПК. – 84 с.

Си Цзиньпин. Towards a community of common destiny and a new future for Asia. – Boao, 28 March 2015.

Си Цзиньпин. О государственном управлении. – 2-е изд. – Пекин: Изд-во лит. на иностранных яз., 2017. – 650 с.

Суэй.н М. Xi Jinping's address to the Central conference on work relating to foreign affairs: Assessing and advancing major power diplomacy with Chinese characteristics. China leadership monitor. – 2015. – N 46. – P. 1–19.

Суэй.н М. Д. Chinese views and commentary on the «One belt, one road» initiative // China leadership monitor. – 2015. – N47. – P. 3–27.

Третий пленум ЦК КПК 18 созыва. Создание правового государства. Посольство Китайской Народной Республики в Российской Федерации. – 2013.

Трощинский П. В. Особенности правового развития Китая в «новую эпоху» и конституционные поправки. Новая эпоха: Китай после XIX съезда КПК. – М.: ИДВ РАН, 2018. – 198-210 с.

Хуан Чжэпин. Marxist capitalis.m: China's huge celebrations of Karl Marx are not really about Marxism // Quartz. – 2018.

Чжан Фэн. The rise of Chinese exceptionalism in international relations. European j. of international relations. – London, 2013. – Vol. 19 (2). – P. 305–328.

Ян Шэн. Observers say China needs consistent leadership as CPC proposes removing presidential term limit. – 2018.

Янь Сюэтон. From keeping a low profile to striving for achievement. Chinese j. of international politics. – Oxford, 2014. – Vol. 7 (2). – P. 153–184.

References

China and international relations. (2010) The Chinese view and the contribution of Wang Gungwu, Zheng Yongnian (ed.). New York: Routledge, 351 p.

Gruzinov I. I. (2018) Kontsepsiya «kitayskoy mechty» posle XIX s"yezda KPK. Novaya epokha: Kitay posle XIX s"yezda KPK [The new basic contradiction of socialism. New Era: China after the 19th CPC Congress]. M, IDV RAN, 108-114s.

Huang Zheping. (2018) Marxist capitalism: China's huge celebrations of Karl Marx are not really about Marxism. Quartz.

- Kleinman A., Yan' Yun'syan, TSzin TSzyun'. (2011) *Deep China: The moral life of the person. What anthropology and psychiatry tell us about China today.* Beverley Hills: University of California press, 322 p.
- Kondrashova L. I. (2018) *Kitay v preddverii shirokomasshtabnoy politicheskoy reformy. Novaya epokha: Kitay posle XIX s'yezda KPK [China on the eve of large-scale political reform. New Era: China after the 19th CPC Congress].* M, IDV RAN, 20-29s.
- Li Jane. (2019) *A top Chinese university stripped «freedom of thought» from its charter.* Quartz.
- Li Yuan. (2019) *Censoring China's Internet, for Stability and Profit.* New York times.
- Lim L., Bergin J. (2018) *Inside China's audacious global propaganda campaign.* Guardian, Manchester.
- Liu Xiaoming. (2015) *New Silk Road is an opportunity not a threat.* Financial times.
- Naughton B. (2014) *China's economy: Complacency, crisis a. the challenge of reform.* Daedalus. Cambridge, Mass., vol. 143, pp. 14–25.
- Polnyy tekst doklada, s kotorym vystupil Si TSzin'pin na 19-m s'yezde KPK [Full text of the talk given by Xi Jinping at the 19th CPC Congress]. 84 s.
- Swaine M. (2015) *Xi Jinping's address to the Central conference on work relating to foreign affairs: Assessing and advancing major power diplomacy with Chinese characteristics.* China leadership monitor, n 46, pp 1–19.
- Swaine M. D. (2015) *Chinese views and commentary on the «One belt, one road» initiative.* China leadership monitor, n 47, pp 3–27.
- Tretiy plenum TSK KPK 18 sozyva. (2013) *Sozdaniye pravovogo gosudarstva [Third Plenum of the 18th CPC Central Committee. Creation of the rule of law].* Posol'stvo Kitayskoy Narodnoy Respubliki v Rossiyskoy Federatsii.
- Troshchinskiy P. V. (2018) *Osobennosti pravovogo razvitiya Kitaya v «novuyu epokhu» i konstitutsionnyye popravki. Novaya epokha: Kitay posle XIX s'yezda KPK [Features of the legal development of China in the “new era” and constitutional amendments. New Era: China after the 19th CPC Congress].* M, IDV RAN, 198-210s.
- Vinogradov A. V. (2018) *Novoye osnovnoye protivorechiye sotsializma. Novaya epokha: Kitay posle XIX s'yezda KPK [The new basic contradiction of socialism. New Era: China after the 19th CPC Congress].* M, IDV RAN, 9–19s.
- Xi Jinpin. (2015) *Towards a community of common destiny and a new future for Asia.* Boao.
- Xi Jinpin. (2017) *O gosudarstvennom upravlenii [On public administration].* 2-ye izd. Pekin: Izd-vo lit. na inostrannykh yaz., 650 s.
- Yan Sheng. (2018) *Observers say China needs consistent leadership as CPC proposes removing presidential term limit.*
- Yan Xuotong. (2014) *From keeping a low profile to striving for achievement.* Chinese j. of international politics. Oxford, vol. 7, pp 153–184.
- Zhang Feng. (2013) *The rise of Chinese exceptionalism in international relations.* European j. of international relations. London, vol. 19, pp 305–328.